

Osoby ze zróżnicowanymi potrzebami
na uniwersytecie:
wsparcie i dostępność na przykładzie
Akademii Pedagogiki Specjalnej
im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

Magda Lejzerowicz

 <https://orcid.org/0000-0001-7225-2387>
Akademia Pedagogiki Specjalnej
im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

 <https://doi.org/10.18778/8331-609-3.12>

Streszczenie

Edukacja osób ze zróżnicowanymi potrzebami, w tym z niepełnosprawnościami, jest swego rodzaju wyzwaniem współczesnego systemu kształcenia na uczelniach wyższych zarówno dla dydaktyków, dostosowujących proces nauczania, jak i osób pracujących w obsłudze administracyjnej. Niesie ze sobą wiele nowych rozwiązań, szans edukacyjnych dla studentów z niepełnosprawnościami, jak również wymaga zindywidualizowanego podejścia oraz inkluzyjnego projektowania procesu dydaktycznego.

Celem badań jest ustalenie związku między uczestnictwem w szkoleniach a podniesieniem kompetencji kadry akademickiej i administracyjnej w podejściu inkluzyjnym, jak również poznanie potrzeb uczestników procesu kształcenia uniwersyteckiego. Sformułowano problem badawczy: jakie kompetencje mogą zostać udoskonalone i rozwinięte w trakcie szkoleń przygotowanych przez Centrum Doskonalenia Dydaktycznego.

Wyniki opracowano na podstawie analizy danych pochodzących z badań przeprowadzonych w 2023 r. z osobami uczestniczącymi w szkoleniach o tematyce dostosowania procesu nauczania, jak i obsługi administracyjnej, osób studiujących z różnorodnymi potrzebami na Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie.

W wyniku analiz wykazano podniesienie kompetencji w zakresie projektowania włączającego po uczestnictwie w szkoleniach, wrażliwości na potrzeby własne i innych, rozumienia i empatii w stosunku do osób ze zróżnicowanymi potrzebami.

Dzięki szkoleniom dla kadry uczelni możliwe jest lepsze projektowanie wsparcia na poziomie studiów wyższych, dostosowania materiałów, jak i formy przekazu do różnorodnych potrzeb osób studiujących, w szczególności z indywidualnymi potrzebami edukacyjnymi.

Słowa kluczowe:

dostępność, dydaktyka, inkluzja, osoby studiujące ze zróżnicowanymi potrzebami, przygotowanie do zawodu, szkolenia, UDL.

People with diverse needs at the university: support and accessibility on the example of the Maria Grzegorzewska Special Education University in Warsaw

Abstract

Education of students with diverse needs, including disabilities, poses a challenge for the contemporary higher education system, both for educators adjusting the teaching process and for administrative staff. It brings about many new solutions and educational opportunities for students with disabilities, as well as requiring a certain kind of individualized approach and inclusive design of the teaching process.

The aim of the research is to determine the relationship between participation in training and the enhancement of competencies of academic and administrative staff in an inclusive approach, as well as to understand the needs of participants in the university education process. The research problem was formulated as follows: what competencies can be improved and developed during training. Exploring the research problem requires adopting the methodological perspective of participatory action research (Lewin, 2010; Czerepaniak-Walczak, 2014).

The results are based on data analysis from research conducted in 2023 with individuals participating in training on adapting the teaching process and administrative support for students with diverse needs at the Maria Grzegorzewska Special Education University in Warsaw. The analysis

also took into account the results of research on the needs of students and the experiences of training facilitators.

The results of the analysis showed an increase in competencies in inclusive design after participation in training, sensitivity to one's own and others' needs, and understanding and empathy towards individuals with diverse needs.

The conclusions drawn from the analysis indicate that through training for university staff, it is possible to better design support at the higher education level, adapt materials and forms of communication to the diverse needs of students, especially those with individual educational needs. Therefore, it is crucial to continuously conduct training aimed at improving social, communication, and teaching competencies for university staff, which indirectly affects the level of preparation for future teaching professionals.

Keywords:

accessibility, inclusion, pedagogy, students with diverse needs, training, UDL, vocational preparation.

WPROWADZENIE

Osoby z niepełnosprawnościami, określane również jako osoby ze zróżnicowanymi potrzebami, stanowią bardzo niewielki procent ogólnej liczby osób studiujących w Polsce. Jest to zwykle ok. 1,6%–1,7% (GUS, 2022). Podobnie jest z aktywnością zawodową absolwentów studiów wyższych, wskaźniki zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami są niskie i wiele z nich będących w wieku produkcyjnym pozostaje poza rynkiem pracy (GUS, 2022). Edukacja na poziomie wyższym osób ze zróżnicowanymi potrzebami, w tym z niepełnosprawnością, jest stale wyzwaniem dla uczelni wyższych, zarówno dla dydaktyków, dostosowujących proces nauczania, jak i osób pracujących w obsłudze administracyjnej, pociągając za sobą potrzebę inkluzyjnego podejścia.

Wsparcie osób studiujących na Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej obejmuje wymiar merytoryczny, materialny oraz organizacyjny. Wsparcie oferowane jest w różnych formach, jak np. stypendia specjalne, świadczenia materialne, warsztaty i szkolenia, konsultacje metodyczne czy poradnictwo świadczone przede wszystkim przez Pełnomocnika ds. Osób z Niepełnosprawnościami i Akademicką Poradnię Psychologiczną. Informacje o możliwych formach wsparcia dostępne są na stronie internetowej uczelni, mailing, media społecznościowe czy ogłoszenia w gablotach na korytarzu uczelni.

W czasie epidemii wywołanej wirusem COVID-19 informacje, jak i wsparcie udzielane było głównie w formie zdalnej. Forma zdalna umożliwiła studentom i studentkom z niepełnosprawnościami korzystanie ze wsparcia oraz edukacji. Zastosowanie formy zdalnej wpłynęło również na zwiększenie dostępności rynku pracy. Z drugiej strony stała się kolejnym czynnikiem wykluczającym dla tych osób studiujących, których możliwości korzystania z komputera są ograniczone, jak również poziom umiejętności i kompetencji cyfrowych jest bardzo zróżnicowany (Lejzerowicz, 2022).

ZRÓŻNICOWANE POTRZEBY A DOSTĘPNOŚĆ PROCESU STUDIOWANIA – PRZYGOTOWANIE DO PRACY

Studenci ze zróżnicowanymi potrzebami, również tymi wynikającymi z niepełnosprawności, są wspierani/e w procesie uczenia się z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb, istnieje możliwość indywidualnej organizacji studiów, zgodnej z potrzebami wynikającymi z sytuacji osoby studiującej, w taki sposób, by była przygotowana do pracy podobnie jak inni studenci.

Jakich dostosowań potrzebują studiujące osoby z niepełnosprawnością? Potrzebują dostosowań w wielu obszarach, m.in.: architektonicznych, przestrzeni edukacyjnej, dostosowania materiałów, dostępności różnych form komunikacji, otwartości ze strony kadry akademickiej na różne, często niestandardowe rozwiązania (Iontseva, Grishaeva, Ayvazyan 2023). Dostosowania te są istotne, aby móc uczestniczyć w kształceniu wyższym, jednak, co warto podkreślić, umożliwiają przygotowanie do zawodu na tym samym poziomie co osoby bez niepełnosprawności. Podobne dostosowania muszą zostać

wprowadzone powszechnie na rynku pracy, żeby osoby z niepełnosprawnością mogły mieć taki sam dostęp do wykonywania zawodu, jak osoby bez niepełnosprawności. Autorka podkreśla, że nie jest istotne wskazywanie chlubnych wyjątków zakładów pracy, w których takie praktyki są stosowane, one muszą być wprowadzone wszędzie.

Proponowane wsparcie osób z niepełnosprawnościami na Akademii Pedagogiki Specjalnej to: usługi tłumacza języka migowego na zajęciach dydaktycznych, organizowanie specjalistycznych lektoratów z języków obcych dla studentów z niepełnosprawnością wzroku lub słuchu, transport specjalistyczny, wsparcie asystentów osobistych, konsultacje asystentów naukowo-metodycznych i wiele innych (Wsparcie dla studentów z niepełnosprawnościami, <http://www.aps.edu.pl/studenci/wsparcie-dla-studentow/osoby-z-niepełnosprawnościami/>). Wsparcie to ma na celu zapewnienie dostępności do treści edukacyjnych w takim samym stopniu, w jakim osoby bez szczególnych potrzeb mogą korzystać, jak również umożliwić przygotowanie do zawodu nauczyciela.

Aby z tego wsparcia osoby studiujące, tak z niepełnosprawnością, jak i innymi indywidualnymi potrzebami mogły skorzystać, przeszkolono kadrę akademicką oraz pracowników obsługi administracyjnej w ramach programu prowadzonego przez Centrum Doskonalenia Dydaktycznego w roku akademickim 2022/2023. Program przygotowany przez Centrum Doskonalenia Dydaktycznego miał charakter kompleksowy. Oferował szkolenia w wielu obszarach tematycznych, zgodnie z wcześniejszą analizą potrzeb kadry dydaktycznej i administracyjnej. Składały się na nie moduły:

- zarządzanie procesami dydaktycznymi, m.in. mentoring akademicki, Peer Tutoring i Peer Instruction, superwizja procesu tutorskiego, superwizja procesu dydaktycznego, Turkusowa Akademia;
- realizacja procesów dydaktycznych: program Planista, kurs specjalistyczny dla kadry lektorskiej;
- rozwój pracowników dydaktycznych – Peer Learning.

Przeprowadzono również warsztaty dotyczące m.in. zróżnicowanych potrzeb studentów i pracowników, polityki równości płci czy dobrostanu pracownika.

Organizowano także wiele seminariów doskonalących, obejmujących problematykę istotną aktualnie dla kadry dydaktycznej, np. czat GPT w edukacji, porozumienie bez przemocy (NVC), informacja zwrotna w Akademii – w stronę dialogu i uważności czy podejście skoncentrowane na rozwiązaniach (PSR) w dydaktyce akademickiej (<http://www.aps.edu.pl/ksztalcenie/centrum-doskonalenia-dydaktycznego-aps/>).

W Akademii Pedagogiki Specjalnej zrealizowany został również projekt „100 dostosowań na 100-lecie APS”, w którym kadra dydaktyczna miała dalsze możliwości doskonalenia umiejętności związanych z komunikowaniem się i pracą z osobami z niepełnosprawnościami, dostosowaniem materiałów dydaktycznych czy też dostosowaniem informacji umieszczanych na stronie internetowej uczelni (<http://www.aps.edu.pl/nauka/biuro-ds-projektow/projekty-badawcze-i-rozwojowe/finansowane-przez-instytucje-zewnetrzne/narodowe-centrum-badan-i-rozwoju/w-nowe-100-lecie-aps-nowe-do100sowania/>). W ramach projektu nagrano również film „Osoby w spektrum – jeden dzień na uczelni” (https://youtu.be/Bk4yeNuI2_U).

METODOLOGIA BADAŃ

Celem przeprowadzonych badań było ustalenie związku między uczestnictwem w szkoleniach prowadzonych przez Centrum Doskonalenia Dydaktycznego a poprawą umiejętności w zakresie projektowania inkluzyjnego. Ze względu na cel badań sformułowano problem badawczy: jakie kompetencje mogą zostać udoskonalone i rozwinięte w trakcie szkoleń przygotowanych przez Centrum Doskonalenia Dydaktycznego. W badaniach jakościowych nieczęsto jest możliwość postawienia hipotez badawczych, tak również jest w podjętych przez autorkę badaniach. Stąd postawiono pytania badawcze: Jakie potrzeby zgłaszają studenci jako niezaspokojone? Jakie są oczekiwania i potrzeby kadry akademickiej i administracyjnej w obszarze dostosowań procesu studiowania? Eksploracja problemu badawczego wymaga przyjęcia perspektywy metodologicznej współuczestniczących badań w działaniu (Lewin, 2010; Czerepaniak-Walczak, 2014) oraz modelu refleksyjności Kolba (Kolb, 1984). Współuczestniczące badania w działaniu opierają się na specyficznym podejściu do badacza, uczestników badań i przedmiotu badania. Badani byli przede wszystkim proszeni o przyjęcie perspektywy uczestnika zdarzeń a nie obserwatora, o wspólne uczestnictwo i działania angażujące tak badaczy, jak i badanych, tych prowadzących warsztaty i uczestników, studentów i nauczycieli akademickich. Osoby te współtworzą grupę badawczą, nie zawłaszczając pozycji badacza, dekonstruując granicę pomiędzy badaczem a badanym (Lewin, 2010; Czerepaniak-Walczak, 2014). W trakcie badań szukano wyjaśnień, przyjmując model refleksyjności Kolba, czyli uczenia się przez doświadczenie. Kolb wyróżnił cztery etapy: doświadczenie, refleksję, generalizację, zastosowanie (Kolb, 1984). Zgodnie z tym cyklem zostało zaprojektowane szkolenie, jak również rola uczestników jako refleksyjnych praktyków, badaczy praktyki edukacyjnej. Stąd najpierw poproszono o refleksję na temat potrzeb, następnie w trakcie szkolenia osoba uczyła się przez doświadczenie, prowadząc namysł nad sytuacją, w której uczestniczy. Poddając refleksji doświadczenia, jednostka jest zdolna do ich modyfikacji i wprowadzenia zmian w swoim działaniu w przyszłości.

Materiał badawczy wykorzystany do analizy to wyniki sondażu diagnostycznego pre i post, który przeprowadzono w lutym 2023 r. oraz w kwietniu 2023 r. z osobami uczestniczącymi w szkoleniach z zakresu dostosowania procesu kształcenia akademickiego oraz sondażu na temat różnorodnych potrzeb wśród osób studiujących na Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, który przeprowadzono na przełomie stycznia i lutego 2023 r. W analizach wzięto również pod uwagę doświadczenia osób prowadzących szkolenia.

Metodę sondażu wykorzystano również przesyłając osobom z niepełnosprawnościami kwestionariusz ankiety online z pytaniem otwartym dotyczącym ich potrzeb związanych z dostępnością. Pytanie brzmiało: Jakie są Twoje potrzeby jako osoby studiującej związane z dostępnością procesu uczenia się?

W badaniu testowym, przeprowadzonym na przełomie lutego i marca 2023 r. przyszłym uczestnikom/czkom (40 osób) szkolenia z zakresu dostępności procesu dydaktycznego i obsługi administracyjnej, a szerzej – procesu studiowania, zadano kilka pytań otwartych, dotyczących oczekiwań, potrzeb własnych i potrzeb osób studiujących, rozumienia dostępności, trudności w pracy dydaktycznej i administracyjnej.

Niektóre z pytań otwartych, które zadano w kwestionariuszu online to: Czego potrzebujesz, by efektywnie uczestniczyć w szkoleniu? Jakie są Twoje potrzeby w pracy z grupami studenckimi? Czego, Twoim zdaniem, potrzebują osoby uczestniczące w Twoich zajęciach? Rodzaj spraw, z którymi zwracają się osoby studiujące do Twojej jednostki organizacyjnej? Co utrudnia Ci realizację zadań związanych z obsługą osób studiujących?

Po zakończeniu warsztatów uczestnikom przesłano kwestionariusz online z pytaniami otwartymi, m.in. Jakie są Twoje refleksje po szkoleniu? Czy szkolenie spełniło Twoje potrzeby? Czy i w jaki sposób poprawiłeś/poprawiłaś swoje umiejętności w zakresie projektowania włączającego? Które aspekty warsztatu uważasz za najbardziej wartościowe? Które elementy szkolenia zamierzasz wprowadzić w swojej pracy? Co powinniśmy być zrobić inaczej w ramach warsztatu? Czego Ci zabrakło w kontekście szkolenia?

WYNIKI BADAŃ

Na podstawie analizy wyników badań wyróżniono najczęściej pojawiające się potrzeby. Potrzeby zgłaszane przez osoby studiujące to większa przejrzystość procedur (najlepiej ze spisem), możliwość załatwiania spraw online bez konieczności kontaktu bezpośredniego w biurze, możliwość odpoczynku w pokoju wyciszeń, nieplanowanie jedynych zajęć w środku dnia, zwracanie uwagi na osoby ze specyficznymi trudnościami, możliwość używania innych zaimków, traktowanie studentów przez pracowników uczelni w sposób adekwatny do wieku. Warto przytoczyć tu również refleksję osoby studiującej wpisaną w kwestionariuszu:

Dostosowania na uczelni przede wszystkim student musi zorganizować sobie sam. Brak podjazdów na aulach, mrugające świetlówki i wydające różne dźwięki, brudne podłogi, stąd choćbyśmy chcieli pracować czasem na podłodze, to się nie da...

Analiza wyników badań pre-test wykazała, że najczęściej pojawiające się w refleksjach osób z kadry uczelni, a jednocześnie badaczy praktyki edukacyjnej (pierwszy i drugi etap cyklu Kolba), problemy dotyczyły sposobów poznania potrzeb grupy, z którą są prowadzone zajęcia; swego rodzaju *savoir vivre* w stosunku do osób ze zróżnicowanymi potrzebami; kolejny obszar można krótko określić jako wsparcie techniczne, np. jak przygotować dostępne prezentacje, i ostatni – chęć poznania współpracowników i dzielenia się dobrymi praktykami.

W pierwszym obszarze – potrzeb grupy zajęciowej, charakterystyczne były pytania:

- Jak indywidualizować podejście do każdego studenta zgłaszającego (lub nie) jakieś potrzeby?
- Jak zwracać się do studentów z pytaniem dotyczącym ich potrzeb w zakresie dostosowania materiałów, ale również (na ile to będzie możliwe) formy zajęć (np. w zakresie przerw)?

W drugim obszarze – *savoir vivre* – badani zadali pytania:

- Jak rozmawiać ze studentem niesłyszącym, ze spektrum autyzmu, z depresją lub zaburzeniami psychicznymi? Potrzebuję wiedzy o tym, jak rozpoznawać i realizować

potrzeby studentów z zaburzeniami typu lękowego. Jak prawidłowo zareagować na zachowania prezentowane przez inne osoby, np. osoby z lękiem społecznym i innymi niewidocznymi trudnościami?

- Jak się zachować w trudnych sytuacjach, jak uspokoić osobę, która ma np. atak paniki? Jak poradzić sobie w sytuacjach stresujących, aby na spokojnie znaleźć rozwiązanie problemu w danej sytuacji?

Trzeci obszar wyróżniony po analizie wyników badań to wsparcie techniczne, badani podkreślali braki w zakresie:

- Tworzenia prezentacji dostosowanych do potrzeb studentów.
- Wsparcia w wyposażeniu i organizacji pracy w biurze.
- Przepływu informacji i odpowiednio przygotowanych dokumentów, z których korzystają, wykonując swoją pracę.

Czwarty obszar to dzielenie się dobrymi praktykami, badani chcieliby dowiedzieć się:

- Czy prowadzący zajęcia z innych instytucji mieli podobne doświadczenia?
- Jak być bardziej asertywnym w kontaktach ze współpracownikami?

W badaniach post-test przeprowadzonych z przedstawicielami kadry uczelni również zadano pytania otwarte dotyczące najbardziej wartościowych aspektów warsztatu, jak również tych, w których uczestnicy nabyli kompetencje i zamierzają wprowadzić je w pracy, co można zrobić inaczej, co poprawić w ramach warsztatu. Po warsztacie kadra bardzo wysoko oceniła możliwość dyskusji na temat prowadzenia zajęć, tak aby były dostępne dla większej liczby osób. Stąd też podkreślano aspekty dotyczące adaptacji metod i form na zajęciach dydaktycznych dla osób ze zróżnicowanymi potrzebami. Jedna z osób wypowiedziała się w następujący sposób:

Chcę trenować stawianie się w sytuacji osób z trudnościami, żeby nie czuć się zagubiona w bezpośrednich kontaktach z nimi i dzięki temu skuteczniej służyć pomocą, radą i wsparciem, a także by bardziej świadomie podchodzić do sytuacji nietypowych. [...] Doskonale zadziały ćwiczenia stawiające mnie w roli osoby niepełnosprawnej oraz jej towarzysza (przewodnika) – głównie one uświadomiły mi, jak mało jeszcze wiem. To dobry punkt wyjściowy do rozpoczęcia uzupełniania informacji.

Warto zwrócić uwagę na nabyte kompetencje i elementy warsztatów, które uczestnicy zamierzają wprowadzić w pracy z osobami ze zróżnicowanymi potrzebami (trzeci etap cyklu Kolba). Jest to uwrażliwienie na potrzeby własne i innych, np. poprzez zwracanie się do studentów z pytaniem dotyczącym ich potrzeb w zakresie dostosowania materiałów, ale również (na ile to możliwe) formy zajęć (np. w zakresie przerw). To także poprawienie kompetencji komunikacyjnych, rozumienie i empatia w stosunku do osób ze zróżnicowanymi potrzebami, pytanie studentów o potrzeby w formie formularza (np. jako zadania w teamsach). Refleksja jednej z osób była następująca:

Czuję dużą wdzięczność za to, że uczestniczyłam w tym warsztacie. Uświadomiłam sobie wiele rzeczy, o których wcześniej nie myślałam. Dodałam nowe elementy do prowadzonych zajęć.

Zmiany, które nauczyciele akademicy wprowadzili już w trakcie trwania warsztatów, to: zwiększenie czytelności prezentacji, zmiana czcionki na bezszeryfową, dostępność treści (czwarty etap cyklu Kolba). Osoby pracujące w biurach uwzględniają w obsłudze osób studiujących ich indywidualne potrzeby i/lub ograniczenia.

W badaniu post-test refleksje dotyczyły również podniesienia jakości warsztatu, m.in. przez lepszą kontrolę czasu, wprowadzenie dodatkowo części „wykładowej”, poruszenie kwestii trudnych, np. osoby w tranzycji w grupie zajęciowej, osoby w kryzysie psychicznym, przekazanie wiedzy o tym, jak rozpoznawać i realizować potrzeby studentów z zaburzeniami typu lękowego. Na wartość dodaną szkolenia wskazali nauczyciele akademicy: możliwość pogłębionych rozmów pomiędzy uczestnikami warsztatu, rozważanie różnych *case studies*, które były cennym źródłem informacji, wymiana doświadczeń z innymi uczestnikami warsztatu. Inne osoby badane podkreśliły zaangażowanie studentek we współprowadzenie warsztatów, praktyczne podejście do tematu, międzypokoleniowy zespół, wspólne poszukiwanie dobrych rozwiązań. Istotna dla osób uczestniczących w warsztacie była otwartość i chęć współpracy wśród uczestników.

Potrzeby związane z projektowaniem procesu kształcenia, dostosowywaniem materiałów i formy przekazu do zróżnicowanych potrzeb studentów, jak i kadry akademickiej i pracowników administracji, zgłaszali niemal wszyscy badani.

W obszarze związanym ze wsparciem technicznym bardzo podobne oczekiwania zostały zgłoszone przez osoby pracujące w administracji, jak i w dydaktyce. Dodatkowo pracownicy administracji zgłosili potrzebę wsparcia w wyposażeniu i organizacji pracy w biurze. *Savoir vivre* w stosunku do osób ze zróżnicowanymi potrzebami i potrzeb z nim związanych jest bliski wszystkim osobom biorącym udział w badaniu. Dzielenie się dobrymi praktykami to obszar, którego potrzeba realizacji została wskazana zarówno przez nauczycieli akademickich, osoby pracujące w biurach obsługi, jak i studentów.

Na podstawie wyników analiz po uczestnictwie w szkoleniu wykazano podniesienie kompetencji w zakresie projektowania włączającego. Poprawa jakości pracy ma istotny wpływ na efektywność procesu kształcenia, a tym samym na przygotowanie do zawodu nauczyciela. Studenci, podobnie jak przedstawiciele kadry akademickiej, nabywają kompetencje do refleksji nad procesem studiowania a następnie pracy, co jest zgodne z opracowaną przez zespół utworzony przy Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego propozycją nowego modelu kształcenia nauczycieli: „Osoba przygotowująca się do wykonywania zawodu nauczyciela to: refleksyjny praktyk, który potrafi analizować realizowaną przez siebie koncepcję pedagogiczną, posiadaną wiedzę, kompetencje, jak i swój światopogląd; badacz praktyki edukacyjnej, praca w obszarze myślenia refleksyjnego pozwala mu na identyfikowanie i rozwijanie (w sposób formalny i pozaformalny) własnych zasobów wykorzystywanych w dynamicznym procesie kształtowania relacji z dzieckiem/uczniem, rodzicami i lokalnym środowiskiem” (Propozycja..., 2018).

PODSUMOWANIE

Uczestnicy badań przekazali refleksje związane z przemyśleniami wyniesionymi ze szkoleń. Podkreślili potrzebę przeniesienia warsztatu do formy online i udostępnienia go wszystkim nauczycielom akademickim, jak i osobom pracującym w obsłudze osób studiujących. Tylko część kadry miała możliwość wziąć udział w programie opracowanym przez Centrum Doskonalenia Dydaktycznego, poza tym jest wielu nauczycieli akademickich i innych pracowników, którzy rozpoczynają pracę w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej i indywidualne skorzystanie ze szkolenia w formie online byłoby dla nich bardzo korzystne. Podobne rozwiązanie zostało wprowadzone na Uniwersytecie na Krecie (COALITION Project, 2022; Gavriilidou, Dosi, Katsamposaki-Hodgetts i in., 2023). Doświadczenia akademików z Krety wskazują, że warto w taki sposób upowszechniać dobre praktyki i dzielić się doświadczeniami.

Doświadczenia związane z przygotowaniem nauczycieli jako refleksyjnych praktyków warto byłoby przenieść na grunt rynku pracy i umożliwić pracodawcom bycie refleksyjnymi praktykami. Mimo właściwego przygotowania do pracy wiele osób z niepełnosprawnością nie ma możliwości podjęcia zatrudnienia w wyuczonym zawodzie. Nawet zwykła obserwacja i doświadczenie każdej osoby uczącej się potwierdza, jak niewiele osób z niepełnosprawnością czy innymi szczególnymi potrzebami pracuje jako nauczyciele, do którego to zawodu przygotowują studia na kierunkach pedagogicznych w Akademii Pedagogiki Specjalnej. Wiele osób z niepełnosprawnością jest dyskryminowanych na rynku pracy, oferowana jest im praca niezgodna z kierunkiem wykształcenia, około 80% osób z niepełnosprawnością nie jest zatrudnionych (Rajsza-Ossowska, 2014). Na złożoność problematyki zatrudnienia i aktywizacji zawodowej wskazują E. Giermanowska, A. Kumaniecka-Wiśniewska, M. Raćław, E. Zakrzewska-Manterys w pracy „Niedokończona emancypacja. Wejście niepełnosprawnych absolwentów szkół wyższych na rynek pracy”. Autorki podały badaniu losy zawodowe osób z niepełnosprawnością – absolwentów szkół wyższych. Wyniki badań wskazują na podobne wnioski, jak w prezentowanym tekście: zmiana w dostępie do edukacji na poziomie uniwersyteckim nie wpływa na poprawę zatrudnienia w grupie osób z niepełnosprawnością, zjawisko to autorki określają jako proces „niedokończonej emancypacji” (Giermanowska, Kumaniecka-Wiśniewska, Raćław, Zakrzewska-Manterys, 2017).

Nowe zjawiska, które można obserwować współcześnie na temat edukacji i pracy osób z niepełnosprawnościami, wskazują na konieczność przeorganizowania istniejących rozwiązań systemowych i prawnych (Masłyk, 2023; Sharapov et al., 2023).

BIBLIOGRAFIA

- The Coaching Academics as Learners for Inclusive Teaching Optimal Networksich project COALITION. (2022). <https://tott.uoc.gr/en/links/university-teacher-toolkit/>
- Czerepaniak-Walczak, M. (2014). Badanie w działaniu w kształceniu i doskonaleniu nauczycieli. *Przegląd Badań Edukacyjnych*, 2(19), 181–194.
- Czyżewska, M. i in. (2022), Competences of academic tutors – research among participants of the project “Masters of Didactics”. *Quarterly Journal Fides et Ratio*, 2(50), 50–61.
- Dziedziczak-Foltyn, A., Karpińska-Musiał, B., Sarnat-Ciastko, A. (2020). *Tutoring drogą do doskonałości akademickiej. Percepcja i implementacja personalizacji kształcenia w polskim szkolnictwie wyższym w latach 2014–2019*. Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Gavriilidou, Z., Dosi, I., Katsampoxaki-Hodgetts, K. i in. (2023). *Teaching and Learning in Higher Education: A toolkit to guide teaching practice transformation, Proceedings of 1st Internatonal Conference of the Network of Learning and Teaching Centers in Greek UniversiGes “Transforming Higher EducaGon Teaching Practice”*. Democritus University of Thrace, Alexandroupolis, Greece.
- Gąciarz, B. (2017). Polityka społeczna wobec niepełnosprawności. Zarządzanie problemem czy strategia empowerment?. W: A. Karwacki, M. Rymśa, B. Gąciarz, T. Kaźmierczak, B. Skrzypczak (red.), *Niezatrudnieniowe wymiary aktywizacji. W stronę modelu empowerment?* (s. 63–105). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Giermanowska, E., Kumaniecka-Wiśniewska, A., Raław, M., Zakrzewska-Manterys, E. (2015). *Niedokończona emancypacja. Wejście niepełnosprawnych absolwentów szkół wyższych na rynek pracy*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- GUS – Osoby niepełnosprawne w 2021 r. https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5487/26/3/1/osoby_niepelnosprawne_w_2021_r.pdf
- Hashmi, G. (2014). Developing Faculty Learning Communities at Two-Year Colleges: Collaborative Models to Improve Teaching and Learning. *Community College Journal of Research and Practice*, 38(10), 951–954.
- Iontseva, M.V., Grishaeva, S.A., Ayvazyan, M.A. (2023). Educational needs and opportunities for adaptation of students with disabilities and persons with health limitations in the tertiary education system. *Vestnik Universiteta*, 5, 196–203. (In Russ.) <https://doi.org/10.26425/1816-4277-2023-5-196-203>
- Kolb, D.A. (1984). *Experiential Learning, Experience as the source of learning and development*. Prentice Hall.
- Lejzerowicz, M. (2022). Studenci z niepełnosprawnościami w czasie pandemii – inkluzja czy wykluczenie. W: E. Pasterniak-Kobyłecka, M. Kabat (red.), *Nauczyciel. Czas, przestrzeń, szkoła, otoczenie i jego (nie)znany wymiar* (s. 159–172). Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Lejzerowicz, M., Boryca, W., Podstawka, K., Salska, P., Sanecka, A., Surgiel, P., Westfal-Kuczyńska, A., Wróblewska, M. (2023). Moje doświadczenia edukacji osób z niepełnosprawnością. Autoetnografia. W: G. Całek, J. Niedbalski, M. Raław, M. Sałkowska, J. Sztobryn-Giercuskiewicz, D. Żuchowska-Skiba (red.), *Niepełnosprawność i edukacja* (s. 95–112). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. <https://doi.org/10.18778/8331-115-9.07>

- Lewin, K. (2010). Badania w działaniu a problemy mniejszości. W: H. Cervinkova, B.D. Gołębiak (red.), *Badania w działaniu: Pedagogika i antropologia zaangażowane* (s. 5–18). Wydawnictwo Naukowe DSW.
- Masłyk, T. (2023). Disabled at Work. Comparative Analysis of Work Characteristics and Assessment of Job Satisfaction of People with and without Disabilities. *Polityka Społeczna*, 593. 8–16. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0053.9032>
- Propozycja nowego modelu kształcenia nauczycieli przedszkoli i edukacji wczesnoszkolnej (2018). <https://www.gov.pl/web/nauka/opracowanie-modelowych-programow-ksztalcenia-nauczycieli-w-ramach-dzialania-31-kompetencje-w-szkolnictwie-wyzszym>
- Raszaja-Ossowska, I. (2013). *Młodzi niepełnosprawni. Sytuacja społeczna i zawodowa*. Fundacja Pomocy Matematykom i Informatykom Niepełnosprawnym Ruchowo. http://aktywizacja.org.pl/images/Publikacje_pdf/Mlodzi_niepelnosprawni.pdf
- Sharapov, K., Anderson, D., Burova, O., Nazarenko, V., & Polishchuk, O. (2023). The impact of the COVID-19 pandemic on people with disabilities: Perspectives from people with disabilities. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 2, 182–192. <https://doi.org/10.15407/sociology2023.02.182>
- Wsparcie studentów z niepełnosprawnościami. <http://www.aps.edu.pl/studenci/wsparcie-dla-studentow/osoby-z-niepelnosprawnościami/>